

La potencialitat democràtica de la Catalunya històrica

Conferència d'Eva Serra pronunciada al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona el dia 8 de setembre de 2015 en commemoració de la diada de l'Onze de Setembre

Eva Serra, durant la conferència institucional al Saló de Cent amb motiu de l'Onze de Setembre de 2015. | Ajuntament de Barcelona

Sovint s'ha repetit que l'onze de setembre els catalans inexplicablement celebràvem una derrota. Aquesta interpretació tan superficial no correspon a cap realitat. **Els catalans l'onze de setembre reivindiquem un país i un model de societat. Cap de les nostres victòries històriques no han tingut la permanència necessària per esdevenir victòries a celebrar.** En puc destacar tres, d'aquestes curtes victòries: la batalla de Montjuïc de 1641, la batalla de Montjuïc de 1705 (hi ha hagut més d'una batalla de Montjuïc perquè controlar Montjuïc era controlar Barcelona i controlar Barcelona era controlar Catalunya) i la tercera, la proclamació de la República Catalana el 14 d'abril de 1931.

La batalla de Montjuïc del 26 de gener de 1641 la recordava Rovira i Virgili en passar la frontera en el seu llibre *Els darrers dies de la Catalunya republicana*: «Potser el dia 26 de gener, aniversari de la victòria de Montjuïc», deia Rovira, «els franquistes ja seran a Barcelona. Els generals de Franco hauran estat més sortosos que els de Felip IV. I si els franquistes entressin a Barcelona precisament el dia 26? Aquest pensament em fa un mal cruel»[1]. Ho escrivia el 22 de gener, en ple èxode de la ciutat de Barcelona. Efectivament, el mateix dia del calendari, just 298 anys després, caigué Barcelona en mans franquistes. Rovira i Virgili se n'assabentà el 28 de gener al Mas Perxés d'Agullana, als Pirineus: «La meva temença, puc dir el meu presentiment, s'ha confirmat»[2].

La segona batalla de Montjuïc, amb la rendició de les tropes de Felip V el 17 de setembre de 1705, com el coetani Francesc Castellví recordava [3], havia vingut precedida pel pacte de Gènova i encara per les instruccions de la reina d'Anglaterra a Milord Peterborough de l'1 de maig de 1705: «per animar [els catalans] a concórrer en favor de la seva llibertat amb més vigoria, els direu de part meua que jo els garanteixo [?] la confirmació de les seves llibertats, furs i drets, els quals seran establerts sobre un fonament sòlid i durable per a tots ells i la seva posteritat» [4].

No és estrany, doncs, que el resultat d'aquesta batalla de 1705 pogués ser considerada en aquell moment una victòria.

Una darrera victòria hauria estat, ja ho he dit, el 14 d'abril dels nostres pares o avis, que a casa meva es recordava cada any.

Cap d'aquestes victòries no va ser perdurable, i les seves derrotes van ser no pas només batalles perdudes, sinó guerres perdudes amb conseqüències nacionals negatives, aquestes sí perdurables. **No és equivocat comparar 1714 amb 1939.** Per aquesta raó l'onze de setembre és i ha estat sempre una data reivindicativa. Des d'aquesta perspectiva es pot seguir la història de l'onze de setembre en el valuós estudi del malaguanyat historiador Pere Anguera. La memòria popular dels fets no es va perdre mai, ni en el segle XVIII ni en el segle XIX. L'odi popular perdurable contra la Ciutadella ho revela i en Pere Anguera feu l'estudi de l'expansió política d'aquesta commemoració a tot Catalunya des de 1886, quan el catalanisme cultural començava a ser polític i **els catalanistes eren titllats de «cuatro locos»**, fins al 1938, l'any anterior a l'entrada de Franco.

Durant la dictadura de Primo de Rivera l'escriptor Cèsar August Jordana recorda: «després del cop d'estat, [l'estatua de] Casanova, amb el seu gest dolorós, restava presoner entre guàrdies ferotges que perseguien els ciutadans que li adreçaven la mirada» [5]. **Amb el franquisme l'estàtua de Rafael Casanova va ser retirada, tanmateix cada any a l'onze de setembre sempre hi va haver alguna acció emboscada fins al 1964**, en què va tenir lloc la primera manifestació dels anys franquistes; més que manifestació, va ser una temptativa, diversos «salts», com en dèiem aleshores de les manifestacions prohibides i avortades a garrotades i amb detencions, com fou la de 1964, a la qual vaig ser-hi.

Aquesta llarga prèvia es deu a la necessitat de trencar amb aquesta idea de festa i de celebració d'una derrota que ens atribueixen. Idea que l'independentisme soterrat dels dies de la Transició va combatre, especialment **els anys en què els mateixos partits catalans més significats intentaren de liquidar la connotació de lluita de la diada**, quan el bipartidisme autonòmic considerava que l'Estat de les disset autonomies ja havia fet el cim, i, fins i tot, alguns, molestos per la persistència d'aquesta connotació combativa, volien eliminar l'onze de setembre en favor del 23 d'abril.

Dit això, s'imposa situar **per què fou una derrota en el sentit ja no militar del mot, sinó des de la perspectiva del model de societat que vam perdre** després d'una guerra cruenta.

Un model de societat que, sense que calgui idealitzar o mitificar, explica la fixació catalana per aquesta data. Una data que, fins fa quatre dies, no havia estat mai inclosa en els estudis escolars i acadèmics, tot i que popularment, com ja he dit, no fou mai oblidada. Fins i tot avui continua despertant recels. **Recordem que encara hi ha periodistes i polítics que o bé comparen el Born amb el Valle de los Caídos franquista o bé fan el que calgui per desprestigiar aquest jaciment.** Un jaciment no pas del Neolític sinó del segle XVIII, un exemple sense parió a Europa, conservat amb penes i treballs gràcies a l'infatigable arquitecte i historiador Albert Garcia Espuche.

Això ens obliga i porta, doncs, a explicar el model històric català per conèixer què vam perdre. **Com tot Europa, Catalunya va tenir una societat feudal. Naixem, però, en una perifèria imperial de gestors comtals carolingis** i no pas en el marc de cap territori ampli continental, sinó en el marc d'una franja territorial marítima de gran potencialitat urbana productiva i comercial. Per aquesta raó els nostres comtes o comtes reis no són rics i necessiten, sobretot, els seus vassalls urbans. Els nostres comtes-rei, per exemple, sense Barcelona no haurien pas pogut emprendre l'expedició medieval de Mallorca. **Es tracta d'uns comtes-reis de poder precari que necessiten, doncs, dels seus vassalls per a qualsevol actuació.** L'historiador Manuel Sánchez [6] ja ens ha explicat prou bé la relació entre la debilitat del poder dels nostres monarques i el naixement de la fiscalitat local i de la fiscalitat d'estat a Catalunya des del segle XII. Els monarques catalans

per obtenir liquiditat han de concedir privilegis polítics, és a dir, havien de pactar.

Amb aquesta terminologia, *privilegis*, poc entenedora en els nostres dies, són coneguts el que actualment anomenaríem drets polítics: el poder municipal de ciutats, viles i llocs i el poder parlamentari d'unes Corts formades per prelats i religiosos, per barons i cavallers i ?cosa encara més important? per ciutadans i homes de vila. Les institucions i les Corts pressuposen un diàleg polític *avant la lettre* i per tant el naixement d'una tradició parlamentària en el marc d'un canemàs previ històric de dret canònic, dret romà i els costums.

A Catalunya, a l'alba dels segles medievals, ja han aparegut lleis d'una gran importància i potencialitat. En podem destacar, entre d'altres: l'usatge *Alium Namque*, que impedia la punició arbitrària i oferia garanties de justícia equitativa a tota la comunitat (és a dir, obligava a jutjar per dret i a un exercici de la justícia amb coneixement de causa), i l'usatge *Princeps Namque*, que reclamava tota una sèrie de requisits abans de l'exigència d'un servei militar obligatori. També podem remarcar que va tenir lloc la venda de l'impost del bovatge pel monarca el 1299 per raons de debilitat política, la qual cosa suposava **deixar en mans del poder municipal i de les Corts la capacitat impositiva (potser d'aquí procedeix que en català genuí es parli més de contribucions que no pas d'impostos, en el sentit que la fiscalitat és vista més en termes de contribució col·lectiva que en termes d'imposició jeràrquica)**; és el dret d'una fiscalitat que no admet, sense un acord parlamentari, nous vectigals (mot procedent del llatí *vectigal-vectigalis*, que significa contribucions a l'estat, arbitris, impostos, pròpiament «el que se'ns enduen»).

La constitució 28 de 1363 diu: «sian hauts [?] per no fets [?] vectigals imposats en algun loc contra la cosa acostumada », és a dir, «no no sien levats» [és a dir, posats] tributs de manera arbitrària. La constitució 28 de 1363 va anar essent gradualment millorada, així el capítol de cort número 29 de 1470 legisla contra qualssevol abusos impositius i contra el «destorb en la exactió de les impositions [és a dir, contra qualsevol segrest reial de les contribucions municipals], que són ?segueix dient? l'ànima de las Ciutats, Vilas e Lochs en lo dit Principat de Cathalunya», i amb la llei 29 de 1553 es prohibia explícitament a la Capitania General nous vectigals amb la revocació i una penalització en cas contrari. **Les noves contribucions sempre havien de quedar, doncs, legitimades per un consens parlamentari.**

Aquest sistema es basava en tres potes: els drets polítics de la vida municipal, les Constitucions o lleis generals de la vida parlamentària i les lleis de l'observança, és a dir, la vigilància de l'actuació civil i política dels vassalls i dels oficials reials (o, com diríem ara, dels ciutadans i funcionaris públics) en l'activitat civil i en l'exercici de les seves funcions. Mentre els drets polítics locals es van anar adquirint des d'un llarg estira i arronsa i es concretaven en llibres de privilegis com el de Vilafranca del Penedès, o el de Terrassa o el de Palafrugell, entre molts d'altres, sense oblidar la importància del *Recognoverunt Proceres* de Barcelona, en termes nacionals un dels eixos d'aquest funcionament passa per la constitució 14 de 1283 per la qual Pere II, amb el seu «Volem, statuim, ordenam» majestàtic, **renuncià a exercir tot sol la facultat de dictar normes de dret general a Catalunya**. De fet, era renunciar a governar per pragmàtiques o decrets reials. És a dir, el rei tot sol no podia fer lleis i acceptava explícitament que els representants dels braços (prelats i religiosos, barons i cavallers i ciutadans i homes de vila) prenguessin part en aquesta tasca. Fins aleshores aquell exercici compartit, base del sistema pactista, ja havia existit, però ara es formalitzava.

També, en termes similars, als regnes de València i d'Aragó. Aquest moment polític significà la institucionalització de les Corts (actualment en diríem la institucionalització d'una vida parlamentària) i l'inici d'un sistema que s'aniria desenvolupant per esdevenir (com estudià Víctor Ferro, n'han parlat Hector López Bofill, Sebastià Solé o fa poc Jaume Sobrequés i ha identificat plenament Josep Fontana en el seu llibre recent [7]) el tret identitari més important de la comunitat catalana, la qual no dubtaria el 1640, el 1705 i el 1714 d'agafar les armes per defensar-lo. **La Cort General**

servia al rei per obtenir donatius, que segons la concepció catalana eren donatius graciosos i en cap cas serveis obligats. Les necessitats reials feren que a les Corts sobretot en els anys de Pere III el Cerimoniós, es plantegés la necessitat de crear una comissió permanent (una diputació permanent de les Corts) per garantir la recaptació de les contribucions per tal de pagar el donatiu gracios al rei. Les dificultats en el ritme de la recaptació donaren lloc a l'emissió de deute públic a un interès que es consolidaria al 5% per part de les diputacions de les Corts. Finalment, la necessitat de garantir la recaptació de les diverses derrames fiscals del donatiu i, sobretot, de garantir el pagament del deute públic amb els seus interessos va ser decisiu per a la consolidació d'un nou organisme (com han vist Maria Teresa Ferrer i Isabel Sánchez de Movellán) [8]: **la Diputació del General o Generalitat** (en aquella època, però, s'entenia per Generalitat el conjunt del territori català, no ben bé la institució que era coneguda sobretot com a Diputació del General).

Això, a la llarga, volgué dir dues coses. Que **la recaptació del donatiu era a càrrec dels estaments del país i no del rei**, i que la necessitat de garantir la vida a les diputacions consolidava la Diputació del General o Generalitat i una fiscalitat catalana en mans dels braços de la Diputació, com ha estudiat Tomàs de Montagut [9], i no del monarca, atès, a més, que els diputats tenien vedat fer préstecs al rei més enllà del donatiu parlamentari. També va contribuir decisivament a la consolidació de la Diputació o Generalitat i a l'augment del seu poder enfront de la monarquia el fet que aquesta comencés a dilatar les convocatòries de Corts [10].

Aquest sistema polític es basava en unes quotes de representació importants. **És cert que érem en una societat estamental i no tothom podia ser electe, però el grau de representativitat, participació i mobilitat social era més elevat del que s'ha suposat.** El sistema electoral era per insaculació, i l'extracció, per sorteig (és a dir, a sac i a sort: es posaven uns paperets o rodolins amb els noms en una bossa i s'extreien a sort). Només podien ser electes aquells que formaven part de la matrícula (inscripció en els llibres de l'ànima) i tenien dret, per tant, de tenir rodolí a les bosses d'extracció [11].

Ara bé, el percentatge de la matrícula amb relació a la població era força elevat. En el cas de Barcelona a finals del segle XV el Consell de Cent s'estabilitza en 144 jurats i les conselleries, en 5 consellers. Les tres primeres conselleries eren per als ciutadans honrats i els cavallers o donzells (noblesa no titulada); la conselleria quarta, per als mercaders, i la cinquena era compartida per artistes (de fet el que ara en diríem professions liberals: notaris, apotecaris o especiers o adroguers, cirurgians o barbers, candelers) i menestrals (els oficis: fusters, ferrers, boters, blanquers, flassaders i un llarg etcètera) en rotació anual fins que, amb la Guerra dels Segadors, la pressió dels menestrals, en un moment de crisi política i de fluïdesa social, obligà la ciutat a crear una conselleria pròpia per als menestrals. Aquests disposaven de 94 menestrals insaculats de 31 gremis. El govern era per extracció anual a sort, cada any per Sant Andreu (30 de novembre). Al costat de les bosses per a l'extracció del govern hi havia les bosses per als diversos oficis o funcions de la ciutat. Tot plegat vol dir centenars de persones insaculades, que a hores d'ara encara no sabem ben bé quin percentatge de la població podien representar. Ara bé, els 144 jurats extrets representaven entorn del 0,48 %-0,72 % de la població si calculem que Barcelona tenia entre vint mil i trenta mil habitants. Sense oblidar que més del 22 % de la representació del Consell de Cent eren menestrals. En termes numèrics actualment, 41 regidors + 188 consellers de districte sobre una ciutat de més d'un milió sis-cents mil habitants, és una representació numèrica del 0,014 %. Totes les poblacions seguien el model insaculatori sobre la base de tres mans: la major (ciutadans honrats o oligarquia urbana), la mitjana (mercaders i artistes o professions liberals) i la menor (menestrals), amb consells generals de jurats i bosses pròpies per a cada mà.

El professor Jim Amelang ha observat que en el curs dels segles medievals i moderns, **mentre bona part de les ciutats europees expulsaven els menestrals dels governs de la ciutat, com en el cas de les ciutats italianes, Catalunya mantenia el pes dels menestrals** [12] i, si més no, Barcelona l'ampliava el 1641 amb una conselleria pròpia.

No és gens estrany, doncs, l'animadversió que inspirava el Consell de Cent entre els sectors de la cort de Madrid. El Consell d'Aragó després de la Guerra dels Segadors volia reduir el Consell de Cent a 35 jurats i a 5 consellers perquè considerava que 144 jurats volia dir deixar el vot als plebeus. Tot i que després de la Guerra dels Segadors les insaculacions es van posar sota control reial (és a dir, el rei decidia qui entrava a la bossa), no es va poder reduir, però, el Consell de Cent.

El braç municipal també pesava en la Diputació o Generalitat. Representava el 39,69 % dels insaculats en les bosses de la Diputació i el 19,62 % dels focs o de la població (14.276 focs sobre la totalitat de 72.753 focs catalans).

Eva Serra va exposar al Consell de Cent que, des del 1714, 'la ciutadania i la política van quedar sotmeses a un model jeràrquic i militaritzat'. Foto: Ajuntament de Barcelona.

La representació nacional eren les Corts. També mereix una aproximació situar el grau de representació i participació de les Corts. Com és propi d'aquells segles històrics, hi ha una visió antropomòrfica de la societat. **Si en el cas de les ciutats i viles les mans són la base de la representació, en el cas nacional ho són els braços. Tres braços. Aquí ens interessa remarcar que deliberaven per separat les mateixes coses.** Però per entendre el valor de la representació i la participació, cal posar l'èmfasi en el pes del braç municipal (dit reial en la mesura que semànticament, a l'època, hem d'entendre per reial el poder públic) i en el procediment legislatiu. Entre 1563-1632 el braç municipal entre ciutats i viles estigué representat per una mitjana de més de 34 comuns o municipis. Si comparem el nombre de focs representats el 1599 amb la totalitat demogràfica de què disposem per al segle XVI, trobem que la representació de ciutats i viles en termes demogràfics en Corts o parlament representa més del 23 % dels focs (17.173 focs per a la totalitat de 72.753 focs de Catalunya). És corporativa i no individual, però és una representació important. A més, sabem els sacrificis que feien viles i ciutats per ser-hi presents, i endeutant-se si calia: els designats o elegits, fent viatges llargs, passaven dies i dies fora de casa deixant abandonades les seves activitats, sovint posant-se malalts, col·locats en cases de lloguer poc

confortables, i moltes vegades havien d'avançar a la ciutat o vila diners propis per facilitar la presència municipal. En tenim estudiat el cas de Rafael Coll, síndic de la vila de Tuïr (Rosselló, Catalunya Nord) de 1626.

Evidentment no som davant de cap societat igualitària ni des del punt de vista estamental ni des del punt de vista social. Tanmateix, ningú que podia no es volia perdre l'ocasió parlamentària. S'ha dit que els pagesos no hi eren representats. Es pot admetre això en termes corporatius, però no en termes socials per tal com hi són presents moltes viles petites de pagès com Cabra del Camp de Tarragona (1599). És cert que de molts dels assistents del braç vilatà no en sabem l'ofici, i que quan el sabem hi trobem sobretot professions liberals (la mà major i la mà mitjana): mossens (que no cal confondre amb el clergat), missers o juristes, notaris, metges, mercaders, però també pagesos, com és el cas de Salvador Romaguera de Pals, de 1585, i segurament més d'un menestral. **Per què els comuns del conjunt del país estaven tan interessats a ser-hi, quan, evidentment, no som davant de cap societat igualitària ni des del punt de vista estamental ni des del punt de vista social?** La resposta rau en el contingut i la manera de fer lleis i justícia i en els marges de maniobra d'aquella vida parlamentària.

A les Corts s'exercia justícia amb la creació *ad hoc* del tribunal anomenat de Greuges (tema estudiat per Oriol Oleart [13]) un tribunal mixt de 18 jutges, 9 de nomenament reial i 9 de nomenats pels braços (tres per braç): es pot observar com moltes injustícies, per exemple enderrocaments de cases o expropiacions per raons militars, exigien justícia al rei, que era el reu principal, i aconseguien indemnitzacions. Al costat d'això **hi havia l'important procediment de les lleis. La majoria de les lleis procedien de les necessitats reals dels comuns. Evidentment, tothom tenia dret a promoure lleis, però l'estudi en detall demostra que els principals promotors de les lleis eren els síndics o representants del braç municipal** [14]: lleis d'unificació de pesos i mesures, lleis fiscals, lleis d'ordenació del territori, lleis de millora de l'administració i de millora de la justícia i contra el clientelisme familiar per exemple de l'Audiència, lleis del crèdit, lleis dels contractes, lleis notariales contra la corrupció, lleis d'ordre públic, lleis del dret familiar i hereditàries, etc. Tot això s'esbrina amb el seguiment de les instruccions. Els síndics que anaven a Corts hi anaven amb plecs d'instruccions legislatives i durant la, diguem-ne, legislatura (el temps que duraven les Corts) els síndics, que tenien mandat imperatiu (no podien fer el que volguessin i menys procurar per ells), mantenien correspondència amb els «principals» de les seves ciutats o viles i els anaven posant al dia dels debats i s'anaven reactualitzant les instruccions. Les lleis derivades d'aquestes instruccions eren dipositades a mans dels anomenats *constitucioners*, nomenats pels braços (6 per braç) i sortits d'entre els síndics reunits, els quals sobre la base de les desiderates de les instruccions redactaven les lleis. Aquestes eren discutides braç per braç (els promotors dels braços garanteixen la coordinació de les deliberacions a través d'ambaixades mútues) i per aquesta raó existien els combinadors, i, si s'arribava o quan s'arribava al consens (és a dir quan cada braç havia aprovat la llei amb la seva decretació), aquesta es passava al rei a través dels seus tractadors i aquest l'havia de decretar.

No sempre, però, ni el consens dels braços ni la decretació reial eren ràpids i senzills. Una mateixa llei podia fer més d'una vegada el mateix recorregut, o quedar encallada en la deliberació dels braços, o sobretot quedar encallada en la fase de decretació reial. Van quedar encallades en les deliberacions dels braços, per exemple, lleis relatives a aspectes dels delmes i la jurisdicció en què el braç municipal discrepava dels braços baronials. En aquestes ocasions, si la llei avançava fraudulentament, el dissentiment o la discrepància del braç, en aquest cas el municipal, havia de constar en acta i podia tenir valor judicial. També podien quedar encallades lleis que no obtenien decretació reial, per exemple sobre el comerç de cavalls de valor militar, del qual el rei volia el monopoli via pragmàtica (és a dir, via disposició reial); aleshores la llei dels braços va ser retirada en espera d'una millor oportunitat, això, abans d'admetre una mala decretació, és a dir, una decretació ambigua o negativa. Com que el tema no quedava tancat, aleshores l'actuació reial sempre podria ser denunciada.

A Corts hi podia haver altres formes d'intervenció, especialment per part de persones, gremis o comuns sense representació, que aleshores també feien el viatge o enviaven o tenien

procuradors, i solien impulsar suplicacions. Aquest podria ser el cas de les valls pirinenques, que sempre reclamaven llurs drets comercials francs d'impostos a través de súpliques als braços i al rei per mantenir les seves franqueses, decisives per a la seva supervivència. Seria el cas de la Vall d'Àneu o de la Vall d'Aran o fins i tot d'Andorra. O podria ser el cas del gremi de passamaners, velers o velluters reclamant mesures concretes en el terreny de la producció o en el terreny mercantil.

Pel que portem dit fins ara, **ja es pot intuir que anar a Corts no era perdre el temps**. Allà s'hi podien enviar i debatre no pas privilegis en el sentit actual del mot, sinó lleis de tota mena, lleis imprescindibles per a la vida civil, social i econòmica d'una societat dinàmica i socialment fluida. En cap cas prevalien unes institucions encarcarades sinó que aquestes tendien a reflectir el canvi social.

Malgrat les desigualtats, i per sobre de desigualtats estamentals i socials, hi havia un règim jurídic universal. Ho revela la dinàmica política esmentada i ho demostra que els reis i estaments privilegiats estaven subjectes a pagar els tributs de la Generalitat i de les ciutats, és a dir, tothom, el rei inclòs, havia de pagar les contribucions; en el cas de la Generalitat, la bolla (impostos sobre els teixits) i els drets d'entrades i eixides o de circulació de les mercaderies, contribució que havia esdevingut la hisenda nacional de la qual ningú no es podia escapar. Això (el règim jurídic universal) ho demostra també la limitació de mandats dels càrrecs públics: anuals els de ciutats, viles i llocs i triennals els de la Generalitat, sense dret a repetir l'any o el trienni següent. Ho demostra l'existència de mecanismes de fiscalització o control dels governants i funcionaris a través de l'observança, les visites o inspecció i la purga de taula (revisió dels comptes en deixar la funció o càrrec). Ho demostra l'impediment de la creació de nous tributs sense consentiment parlamentari. Ho demostren les lleis destinades a limitar el poder de la Inquisició. Ho demostren les lleis que garantien que ningú no seria privat arbitràriament dels seus béns o detingut sense un judici previ, i el dret de reparació en cas d'abús de poder i la defensa jurídica gratuïta als pobres, entre d'altres drets.

La capacitat d'evolució d'aquest model polític està històricament fora de dubte. Des de finals del segle XVII i malgrat la política reial de control del país després de la derrota de la Guerra dels Segadors, i també malgrat les guerres continuades de la segona meitat del segle XVII, els canvis econòmics i la mobilitat social permeteren la dinamització de les institucions, i la creació de nous mecanismes institucionals. Una expressió de tot això fou **l'emergència dels anomenats Tres Comuns, de fet, un organisme polític nou que canvià les formes de deliberació i agilitzà l'actuació política**. Els Tres Comuns, identificats per Núria Sales i estudiats per Eduard Martí [15], foren l'actuació conjunta per mitjà de conferències de dues institucions (la Generalitat i la ciutat de Barcelona, de fet el Consell de Cent) més un organisme conegut com a braç militar (tot i que no tenia res de militar ni tampoc ben bé d'aristocràtic, sinó que fou una mena de protopartit que estava format per sectors interestamentals que reclamaven la modernització politicoinstitucional i, de fet, portaven la direcció política del país); així es deuen a aquest braç des de l'opció antiborbònica fins a les noves aliances internacionals angloholandeses de 1705.

Cal assenyalar, a més que sempre, en els moments de crisi, funcionà **l'actuació mancomunada institucional, que era el que temia més la monarquia**.

En moments de crisi política (se n'obrien sempre en els contenciosos amb la monarquia), els més coneguts, però no els únics, el de 1640 i el de 1705, **es tendia a augmentar la sobirania en termes republicans o pararepublicans** i a eixamplar la base social de les institucions i a democratitzar les lleis. Així la Junta de Braços de setembre de 1640 o Corts de Pau Claris van ser un parlament sense rei (com qui diu una república) i la presència vilatana va passar d'una trentena a centenars de comuns. El 1640, entre setembre i octubre, més de vuit-cents persones o representants havien signat un jurament d'unió de defensa de les Constitucions i de fidelitat a la pàtria contra la política militar del rei i les seves conseqüències socials, polítiques i econòmiques.

En els inicis del segle XVIII, Catalunya era una societat políticament molt madura, que estava encarant una contemporaneïtat segons els models britànic i holandès tot reactualitzant els vells instruments [16]. Ho demostra la creació, en les Corts encavalcades de 1701-1702 i 1705-1706, del Tribunal de Contrafaccions que hem estudiat Josep Capdeferro i jo mateixa [17].

Segurament el primer Tribunal Constitucional d'Europa, un tribunal mixt i paritari format per 6 jutges, 3 de reials i 3 de la terra (un per braç) destinat a vetllar per la constitucionalitat de l'actuació de les funcions públiques, sense vot de qualitat i en cas d'empat desempatat per un dels 6 jutges extret a sort. Hem pogut documentar que aquest tribunal va funcionar i que va ser usat per dirimir problemes competencials entre funcions públiques, per dirimir qüestions de sobirania entre la monarquia i el país, i també per resoldre recursos de viles i llocs i de particulars contra l'abús de poder.

És una constant en la història de Catalunya que la ruptura amb l'estat democratitza les lleis i fa prevaler la justícia social. **La ruptura amb Felip V és un altre moment important de defensa de les Constitucions** i de creació d'una normativa que podríem qualificar d'exigència de drets humans. A les Corts que va presidir Carles III entre desembre de 1705 i març de 1706, en plena ruptura amb Felip V, es feia un salt polític qualitatiu importantíssim. No sols perquè es confirmava i es millorava el Tribunal de Contrafaccions que he esmentat, sinó perquè les Corts de l'arxiduc Carles III van legislar, molt prematurament per la seva època, en matèria de drets civils i polítics: per exemple, van legislar la inviolabilitat de la correspondència, el dret de reunió, la immunitat de les persones per les seves decisions i opinions en reunions institucionals, contra les detencions arbitràries, el compliment en els terminis de les condemnes (en sentit positiu envers els condemnats que, a vegades, complerta la condemna, per exemple, a galeres, no eren deixats anar), o la jurisdicció civil per damunt de la jurisdicció militar sobre la població, entre altres normes.

La conclusió és que el 1714 (i en part ho podríem fer extensiu al 1707 pel que fa al País Valencià i al 1715 pel que fa a Mallorca) liquidà tota una manera de fer. D'una banda exerceix una ferotge i cruenta repressió física sobre les persones. Agustí Alcoberro ja ens ha parlat dels exilis [18] i Josep Maria Torras, de la pràctica del *diezmo de horca*, és a dir, penjar-ne un de cada deu arbitràriament i sense judici, com a forma de càstig dels pobles [19]. També Antoni Muñoz i Josep Catà [20] amb papers de l'arxiu de Simancas, cosa que vol dir amb papers dels mateixos repressors, han conegut els finals cruents dels generals Moragues, Villarroel i Basset, entre molts d'altres. El pagès de l'Empordà Amer Massó tenia clar que havia guanyat «la gent granada i rics» i perdut «la plebe menuda» [21]. **Repressió física i institucional per posar fi a un model polític molt avançat.**

L'onze de setembre de 1714 (el 1707 per al País Valencià i el 1715 per a les Illes, no ben bé en el cas de Menorca) posava fi a una societat en què prevalia un funcionament institucional civil socialment molt transversal i amb capacitat d'evolució, el qual **era substituït *manu militari* per un model en què ciutadania i política quedaven ferotgement sotmesos a un model militaritzat i jeràrquic.** A partir d'aleshores, deixen d'haver-hi garanties judicials, les institucions són esborrades, les Constitucions o lleis parlamentàries són substituïdes pels decrets reials i les contribucions civils, per impostos destinats en bona part a l'exèrcit d'ocupació. Amb tot, **la memòria històrica es mantingué, i d'aquí ve la força de la societat civil a Catalunya, és a dir, d'una societat plena amb un marc polític estret i repressiu.**

Per aquesta raó, i perquè ni la història dels segles XIX i XX no ha modificat la naturalesa de l'Estat espanyol, **encara ens toca fer manifestacions reivindicatives** com la del proper onze de setembre vinent a la Meridiana de Barcelona.

Moltes gràcies.

Bibliografia:

- 1- A. Rovira i Virgili. Els darrers dies de la Catalunya republicana. Memòries sobre l'èxode català. Barcelona: Curial, 1976, p. 18.
- 2- A. Rovira. Els darrers dies?, p. 116.
- 3- F. de Castellví. Narraciones históricas. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1997, vol. I, p. 541. N'hi ha una edició abreujada traduïda al català: Les narracions històriques de Francesc de Castellví. Episodis de la Guerra de Successió. Textos escollits a cura de Mercè Morales. Traducció d'Antoni Dalmau. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2014.
- 4- F. de Castellví. Narraciones?, vol. I, p. 650.
- 5- P. Anguera. L'Onze de Setembre. Història de la diada (1886-1938). Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 269.
- 6- M. Sánchez. El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya (segles XII-XIV). Vic: Eumo Editorial - Universitat de Girona, 1995.
- 7- V. Ferro. El Dret Públic Català: les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta. Vic: Eumo Editorial, 1987. H. López Bofill. Constitucionalisme a Catalunya: prelude de modernitat. Barcelona: Tria, 2009. S. Solé. «La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projectió posterior a la seva extinció». Dins: El territori i les seves institucions històriques. [Actes] Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997. Barcelona: Fundació Noguera, 1999, vol. I, p. 117-183. J. Fontana. La formació d'una identitat: una història de Catalunya. Vic: Eumo Editorial, 2014. J. Sobrequès. Consolidació i majoria d'edat del fet identitari català (1410-1714). Barcelona: Generalitat de Catalunya - Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2015.
- 8- M. T. Ferrer. «Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya». Dins: Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'història institucional. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152-159. I. Sánchez de Movellán. La Diputació del General de Catalunya (1413-1479). Barcelona: Generalitat de Catalunya - IEC, 2004.
- 9- T. de Montagut. Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (des dels seus orígens fins a la reforma de 1413). Barcelona: Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996.
- 10- Ho permeten observar estudis com els de M. Pérez Latre. Entre el rei i la terra: el poder polític a Catalunya al segle xvi. Vic: Eumo Editorial, 2004. J. H. Elliott. La revolta catalana, 1598-1640. Barcelona: Vicens-Vives, 1966, o X. Torres. La Guerra dels Segadors. Lleida-Vic: Pagès - Eumo Editorial, 2006 i A. Simon. Pau Claris, líder d'una classe revolucionària. Barcelona: PAM, 2008.
- 11- Pel que fa a la insaculació de la Generalitat vegeu: E. Serra i Puig (coord.). Els llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714). A cura de J. Buyreu i Juan, N. Florensa i Soler, S. Jurado Carrasquero, E. Martí i Fraga, M. Pérez Latre i E. Puig i Bordera. Barcelona: IEC, 2015, 2 vol. Els llibres de l'ànima de la ciutat de Barcelona estan en fase d'elaboració pels mateixos historiadors.
- 12- J. Amelang. «L'oligarquia ciutadana a la Barcelona moderna: una aproximació comparativa». Recerques, núm. 13 (1983), p. 7-25.
- 13- O. Oleart. Els greuges de Cort a la Catalunya del segle xvi. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2010.
- 14- Ho hem pogut comprovar amb l'estudi, si més no, de la Cort General de Montsó de 1585: E. Serra i Puig (coord.). Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial. A cura de J. M. Bringué i Portella, P. Gifre i Ribas, G. Marí i Brull, M. Pérez Latre i J. Pons Alzina. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2001. (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums; II/5) En el projecte d'edició dels processos familiars de les corts modernes ara també hi col·laboren Manel Güell i Junkers i Imma Muxella i Prat.
- 15- N. Sales. «Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca historiogràfica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589. La publicació dels processos de Cort de 1585-1705». Pedralbes, núm. 13-1 (1993) p. 275-279, reproduït a De Tuïr a Catarroja. Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó (segles xv-xvii). Catarroja: Afers, 2002, p. 197-212. E. Martí. La conferència dels Tres Comuns (1697-1714) una institució decisiva en la política catalana. Lleida: Fundació Ernest Lluch - Pagès Editors, 2008. E. Martí. La classe dirigent catalana. Els membres de la Confrènci dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714). Barcelona: Fundació Noguera, 2009.
- 16- E. Belenguer. «Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució

periclitada?». Dins: Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'història institucional. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 168-172. J. Albareda. «Les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706. La represa del constitucionalisme». Dins: Constitucions, capítols i actes de Cort. 1701-1702, 1705-1706. Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat i Parlament de Catalunya, 2006.

17- J. Capdeferro i Pla; E. Serra i Puig. La defensa de les Constitucions de Catalunya. El Tribunal de Contrafaccions (1702-1713). Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2014. Amb el mateix títol se'n feu una nova edició a Barcelona amb pròleg de Josep Fontana (Rafael Dalmau Editor, 2017).

18- A. Alcoberro. L'exili austracista, 1714-1747. Barcelona: Fundació Noguera, 2002, 2 vol.

19- J. M. Torras i Ribé. Felip V contra Catalunya. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2005.

20- A. Muñoz González; J. Catà i Tur. Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736). Barcelona-Madrid: Muñoz-Catà Editors, 2005.

21- A. Mass ó. Memòries d'un pagès antiborbònic (1691-1774). Edició, introducció i notes de Jordi Curbet Hereu. Pròleg de Xavier Torres i Sans. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General d'Arxius, Biblioteques i Museus i Patrimoni, Subdirecció General d'Arxius i Museus, 2014, p. 54.